



NIKADA NEĆU VIDETI RIO

(David Albahari: *Danas je sreda*, Čarobna knjiga, Beograd, 2017)

Nemali broj kritičara i čitalaca govori da David Albahari nema ništa novo da ponudi i da je ispriповeđao sve moguće porodične, emigrantske i ostale priče, stupivši u fazu kada se poigrava ranijim temama, varira ih i zapravo reinterpreтира samog sebe. Međutim, iako svoj rad zaista jeste mapirao u ranim delima, on zasigurno nije autor koji više nema šta da kaže, što je dokazao pre tri godine romanom *Životinjsko carstvo*, a iznova potvrdio ovogodišnjim naslovom *Danas je sreda*.

U pitanju je još jedna porodična priča o ocu koji se ovaj put suočava sa Parkinsonovom bolešću, i sinu koji brine o njemu, podređujući svoj život očevom boljitku i preživljavanju svakog novog dana. Odlasci kod lekara, terapije, vežbe, šetnje i potraga za spasom već duže vreme deo su njihove zajedničke stvarnosti, a oni su prepušteni sami sebi i usmereni jedan na drugoga – supruga/majka je preminula nakon sopstvene neuspešne borbe sa bolešću, a ćerka/sestra se distancirala od nastupajuće katastrofe. Već se na prvi pogled mogu naslutiti intertekstualne veze sa ranijim delima – istraživanja lične istorije, porodični odnosi, dvojac protagonista, kontekstualizacija bolesti i smrti, i sl. – i postaviti pitanje zašto je autor imao potrebu da ponovo istražuje neke od ovih tema koje je odavno uspešno apsolvirao? Jedan od odgovora bila bi želja za traženjem novog ugla posmatranja stvarnosti; drugi bi predstavio širi okvir koji u sebe smešta i intimnu i opštu priču; treći, najpotpuniji odgovor, objasnio bi da je Albahari u ovom tekstu pokušao da poznatu temu obradi na nov, tragikomičan način koji je, samo zbog tog upliva crnohumornog pristupa, dovoljno drugačiji i inovativan da zaslužuje zasebnu obradu. Ovaj roman tako ponavlja neke elemente ranijih, ali ih i sve sabira u jedan koherentan rukopis na koji svakako treba obratiti pažnju.

Slično pripovedačkoj perspektivi *Cinka i Mamca*, i ovde se dokumentuje bolest i nastupajuća smrt roditelja sagledana je i ispriповeđana iz ugla sina-naratora koji precizno beleži sve stadijume tog procesa, od prvih simptoma do samog kraja. Kako bolest napreduje, tako se i svest oca menja, te on više nije samonametnuti stub porodice, već bespomoćna i nezaštićena individua koja ne može da funkcioniše bez sinovljeve pomoći. Nbrojeni pasazi kojima Albahari beleži fizičke manifestacije Parkinsonove bolesti daju romanu novu dozu tragike, ali i iskrenosti kojoj autor očigledno teži. Umesto da mistifikuje očevu svakodnevicu i apostrofira njegove mnogobrojne probleme uz nekoliko opštih opaski – što je postupak za koji su se, pišući o sličnim temama, odlučivali prozaisti proteklih godina – pripovedač ih detaljno opisuje, potencirajući njihovu *simboličku važnost* u životu oca, *konkretni uticaj* koji imaju na njega samoga i *jak utisak* koji proizvode u neznancima na ulici. Igrajući na kartu otvorenosti, autor iz prve ruke demonstrira nemoć i posledice bolesti koja definiše njegovog junaka. Ovakav pristup temi takođe dovodi i do opipljivije slike roditelja u ovom

romanu: oni su često mistifikovane, nepristupačne, pa čak i ezoterične figure, na koje njihova deca gledaju upravo „dečjim“ očima, u ma kojoj životnoj dobi se nalazili. Ovde je pak otac postavljen u tet-a-tet poziciju sa naratorom, i stoga proizvodi potpuniji utisak, čime se preslikava još jedan dominantan odnos u Albaharijevom opusu: određen broj njegovih romana, naime, odvija se oko dueta junaka od kojih je jedan pripovedač, a drugi viđen njegovim očima. U *Cinku* to je otac, u *Mamcu* majka, u *Svetskom putniku* Danijel Atijas, u *Ludvigu*, *Bratu* i *Ćerci* naslovni junaci, u *Životinjskom carstvu* Dimitrije Donkić, u pričama mahom supruga,¹ itd. Svi ovi junaci nalaze se u neposrednoj blizini pripovedača, kao njihovi rođaci, prijatelji ili poznanici, i njima je posvećena veća pažnja od one koju narator pruža sebi ili samoj priči – čitaoci upoznaju njihove osobine, stavove, težnje, skrivene želje i najintimnija razmišljanja, kao da je u pitanju sveznajuće pripovedanje. Oni su dvojnici naratora, u nekim slučajevima i antipodi, ali uvek osobe koje pokreću fabulu i teraju na priču, katkad namećući i dilemu ko je u ovom poigravanju naracijom i fokalizacijom *zapravo* protagonista romana – pripovedač ili predmet pripovedanja – i čija priča dolazi do čitalaca.

Albahari često obrađuje pojam priče i pričanja, a njegovi romani i kratka proza puni su metatekstualnih i autoreferencijalnih pasaža, što se javlja i ovde. *Danas je sredo* u jednom trenutku prestaje da bude samo zapis o bolesti i suživotu oca i sina, pa dobija još jednu dimenziju kada stariji junak neočekivano počinje da se ispoveda: „Početak njegovog pripovedanja pojavio se iznenada, bez najave.“ Njegova prošlost ocrтана je radom za OZNU i UDBU i kasnijim boravkom na Golom otoku, a strahote koje je u mladosti počinio određuju, kako sam veruje, njegovu sadašnjost. Eksplicitne slike nasilja i zla nad civilnim stanovništvom ostale su zabeležene u očevom pamćenju i manifestuju se kako pripovedanjem o njima, čime on okajava svoje grehe, tako i pogoršanjem fizičkog stanja, za šta veruje da je karmička posledica tog delovanja. Njegova bolest se rađa u vreme smrti supruge i iz godine u godinu uzima sve više maha, te on traži utehu u prihvatanju toga kao kosmičke kazne koja je bačena na njegova pleća. Ovo takođe otvara još jednu temu poznatu iz Albaharijevog ranijeg opusa – uticaj prošlosti na svakodnevnicu – i postavlja pitanje prisutno od *Snežnog čoveka* do *Životinjskog carstva*: da li je moguće ostaviti prošlost iza sebe i da li se nakon tragičnih događaja može krenuti iznova? Autor analizira i pojam griže savesti i kauzalnosti koje dovode do toga da otac sve više veruje u svoju priču – odnosno konstrukt svoje „priče“ – ali i da ona počinje da se raspada pred njegovim očima. Prošlost očito nije onakva kakvom je on predstavlja, i segmenti njegovog pripovedanja se polako razilaze, što označava napredovanje demencije, ali i jedan dublji osećaj sumnje u kvalitet priče koju prenosi i njenu moć da pouzdano beleži protekle događaje. Problem arbitrarnosti i manjka autoriteta pripovedanja dodatno se produbljuju na kraju romana priznanjem naratora da priča počinje da mu klizi iz ruku: „Od tog trenutka, moje sećanje postaje krajnje nepouzđano.“ Čitaoci ne mogu da saznaju šta se zaista desilo sa ocem, na koji način je dočekao kraj narativa, koliko ono što su pročitali odgovara istini i da li je bilo šta od toga utemeljeno u stvarnosti. No, takav (post)postmoderni finiš sasvim je očekivan kada se radi o ovom autoru, a otvoreni kraj nudi bezbroj individualnih interpretacija i samostalnih čitalačkih dopuna, čime priča nastavlja da živi i van granica romana.

¹ Za detaljniju analizu slike Drugoga kod Albaharija videti: Željko Milanović. *Dva pisca i drugi*. Beograd: Službeni glasnik, 2012.

Uprkos fokusiranosti na jednog junaka, *Danas je sreda* funkcioniše na nekoliko nivoa, nudeći portret pripovedačevog oca, njihove porodice, te celog društva u konkretnom trenutku u prošlosti, pošto „priča o jednom čoveku doista predstavlja povest o bar još desetak drugih likova koji su na ovaj ili onaj način bili deo njegove priče, njegove ličnosti“. Ta tri toka razvijaju se paralelno, preplićući se i prelamajući u figuri junaka od kojeg cela priča počinje i kojim se završava. U isto vreme приметna je i njegova transformacija od osobe koja je bila strah i trepet zajednice, preko individue koju je Informbiro slomio fizički, mentalno, emotivno i ideološki, sve do pojave u savremenom trenutku koja je zapravo posledica te dve ranije faze života. Oduvek samoživa i samodovoljna jedinka – jedan od primera njegove sebičnosti jeste i prva reakcija na otkrivanje Parkinsonove bolesti: umesto da misli na svoje bližnje, on komentariše kako sada više neće biti u mogućnosti da vidi Rio – otac je bio ostvaren jedino dok je bio zdrav, na vlasti i sejavao strah među seljacima kojima je oduzimao imovinu: „Kada osetiš ukus vlasti, rekao je moj otac jednom prilikom, 'kada čvrsto zagrižeš, a zubi ti ne naiđu na otpor, onda si prešao svaku meru i niko ti više ništa ne može.“ On se življavao na nedužnima, lečio nesigurnosti i dokazivao sopstvenu veličinu, a upravo zbog te nadmenosti je i prošao kroz iskustvo Golog otoka koje preživljava samo zato što cinkari druge zatvorenike. Ističući da ne veruje u unapred zacrtanu sudbinu koja usmerava život, pripovedač tvrdi da su očeva oholost prema žrtvama službe, saradnja sa vlastima logora i nasilničko ophođenje prema supruzi uzrok bolesti, i da je sam tvorac svoje sudbine. To ne znači da se on neće brinuti o njemu, već samo da će drugačije, hladnije i objektivnije interpretirati zašto je do toga došlo. Očeva sudbina naposljetku postaje epitom cele generacije koja je nakon Drugog svetskog rata pokušala da se na razne načine snađe u novom poretku, zbog čega već decenijama trpi posledice.

Odstupajući od forme tzv. bernhardovskog pasusa prvi put od 1997. godine i romana *Mrak* – ne računajući *Marke* i, donekle, *Životinjsko carstvo* – David Albahari pripoveda na način koji je istovremeno i poznat i nov. Njegov narativ odlikuju tragika, crni humor, nenametljiva filozofsko-metafizička potka, kritički pogled na prošlost i sadašnjost, te nesigurnost u moć pripovedanja, ali i činjenica da se on čita i kao alegorija i kao ispovest pisca. *Danas je sreda* jeste blizak nekim njegovim ranijim naslovima i zbog toga se neće dopasti određenom broju čitalaca, ali ovaj roman bi mogao da postane i primer vladajuće paradigme da su novi rukopisi slabijeg kvaliteta od starih samo zato što su *novi*, a to nije stav koji podržava inovativnost i pomeranje granica književnosti.